

Idræt er klasseløs, idræt er klassekamp

af Anders W. Berthelsen

Sådan lyder et par af idrættens favoritmyter. Vil man afsløre, hvad der gemmer sig bag dem, kommer man ikke uden om idrættens livs- og lokalhistorie, et næsten uberørt forskningsfelt.

Den 7. februar 1930 blev politiet tilkaldt for at dæmpe gemytterne på atletikklubben Stjernens ekstraordinære generalforsamling i Odense. Et borgerligt flertal på 24 medlemmer mod 15 havde et par uger tidligere meldt klubben ud af det nystiftede Dansk Arbejder Idrætsforbund og afsat formanden, skræddermester Jacobsen. „Idrætsklubber skal være neutrale og ikke blande politikken og idrætten“, mente det borgerlige flertal. „Paladsrevolution“, lød overskriften i Fyns Social-Demokrat.

Men mindretallet af mere klassebevidste arbejdere indkaldte straks til en ekstraordinær generalforsamling for at få omstødt beslutningen, og i mellemtiden agiterede begge lejre ihærdigt for at hverve meningsfæller som nye medlemmer. Det var arbejderne, som havde mest held med agitationen, og de stod nu med flertallet den 7. februar. Stjernen skulle genindmeldes i DAI.

Så vidt kom det aldrig. De borgerlige medlemmer fik politiet til at afhente alle nyindmeldte DAI-sympatisører, mens tilhængerne af Dansk Idræts-Forbund fik lov at blive i salen. Stjernen kunne således med politiets hjælp forblive i DIF's rækker, og snart skiftede klubben navn fra „Arbejdernes Idrætsforening Stjernen“ til det mere neutrale „IF Stjernen“. Siden blev den en kendt håndboldklub.

Jeg ved ikke, om den historie i dag kendes af andre end mig. Jeg læste den i Fyns Social-Demokrat, og desuden står den kort omtalt i Stjernens 25 års jubilæumsskrift og i foreningsprotokollen. Eftertiden har næppe betragtet den som særlig betydningsfuld for at forstå vort lands kulturhistorie. Idræt og arbejderes hverdagsliv er ikke emner, som historiebøgerne ligefrem bugner af.

Men hvad med den spirende humanistiske idrætsforskning? Har den også glemt den „lille“ historie, lokalhistorien og den subjektive livshistorie – et uendeligt næsten uberørt land med masser af spændende historier om idrætten som en slagmark for interesse modsætninger og samfundsmæssige

forskydninger?

Ildrætshistorie som et forskningsfelt er jo i det hele taget en mager cykel. Det er fastslået så tit og understreges af, at en idrætshistorisk forening og en idrætshistorisk årbog først nu ser dagens lys. Kroppen blev glemt, da universitetshovederne fyldte sig med kapitallogik og henslæbte nogle års kuvøsetilværelse uden stadionbajere, hotdogs og spark over skinnebenet. I dag er vi ved at finde os selv igen. Det er blevet acceptabelt, ja ligefrem *in* i akademikerkredse at udfolde kroppen på akrobatikkurser, til Jane Fondagymnastik, på joggestierne og i sportsklubberne. Samtidig er en dansk humanistisk idrætsforskning ved at etablere sig, selv om den endnu kun lever i afkrogene af fag som dansk, historie, samfundsfag, sociologi og idræt.

Sportens udvikling fra akademisk foragt til accept er i virkeligheden en næsten 100-årig historie. Da proletarerne i begyndelsen af århundredet tog idrætsrekvisitterne ud af borgerskabets hænder, reagerede de fornærmede borgere med at stemple al kropsbrug som uværdig, udannet – og proletarisk! Selv solbrændthed blev erklæret grimt, et umiskendeligt bevis på, at man var simpel udendørsarbejder, eller sportsmand. Akademikere og kulturpaver videreførte denne kropsforagt, som tilmed i begyndelsen af 1970'erne fik sin marxistiske bibel, skrevet af vesttyske ideologikritikere og kapitallogikere (Vinnai, Rigauer, von Krockow). For dem var sport fordummelsens højborg, opium for folket, en sikkerhedsventil for systemet. Så var sporten sat på plads, og de tænksomme danske ungdomsoprørere behøvede ikke bekymre sig mere om den. Jeg var en af dem, som naivt troede de havde ret og fortrængte en stor bid af min egen livshistorie, hvor time efter time var blevet viet til dette forfærdelige narkotikum.

Nu har vi sportsnarkomaner endelig fået lidt oprejsning og tilmed en videnskabelig årbog. Først skrev Negt og Kluge om vore håb, drømme og behov, at de er af en sådan art, at hvis masserne fik dem tilfredsstillet, ville det ødelægge kapitalismen. Vi behøvede ikke længere skamme os over vore behov og vores sanselighed, for deri ligger selve kimen til frigørelse og oprør, fortalte Negt og Kluge os. En hel sanselighedsbølge rullede i slutningen af 70'erne ind i de marxistiske saloner, hvor det pludselig blev salonfæhigt at lege og give sig hen. Og at forske i legen og hengivelsen.

Den totale livssituation

Som et forskningsområde uden traditioner har idrætshistorien ingen fastlåste metoder. Vi befinder os på jomfruelig jord, i de store muligheders land. Som et ualmindeligt livsområde, hvor drømme og følelser er fuldt legale, kræver leg og idræt for mig at se også ualmindelige forskningsmetoder.

Hvordan forsker man i følelser? Først og fremmest må idrætten ikke adskilles fra den totale livssituation. Et hav af videnskaber og teorier, som normalt holdes adskilt, må bringes på bane: etnologi, økonomi, socialhistorie, kønsroller, socialpsykologi, fascinationsteori, folkekulturteori, provinsteori m.m.m. Idrætshistorien kræver også brug af utraditionelle kilder. Det rækker ikke at overføre udenlandske sportsteorier på danske forhold og udsøge sig to-tre kilder, som bekræfter teorien. Man må starte forfra og dykke ned til „de uspurgte“, som i erindringer, dagbøger, klubblade, læserbreve osv. har fortalt fragmenter af deres individuelle livshistorie og trukket linjer, som eftertiden har visket ud. Uden dem er vi ude af stand til at placere idrætten som led i en total livssammenhæng. Uden dem forstår vi heller ikke vores egen livshistorie, vore egne drømme og utopier og de mange underdrejede folkelige erfaringer om livets oaser og muligheder, som netop idrætsbevægelsen vrirler med, fordi den i så høj grad har været selvorganiseret.

Men idrætsforskning med udgangspunkt i rødderne er ingen let opgave. Nogle af de mest glemte og udviskede livshistorier er netop idrætsfolkene, hvis vi et øjeblik ser bort fra heltebøgerne om de store stjerner. De menige har ikke skrevet mange ord, og endnu færre om idræt og om deres eget liv. De var ikke interesserede i det døde papir, men optaget af at leve her og nu. Blot dét at skrive et jubilæumshæfte hvert 25. år synes at have været en overvindelse for de fleste klubber, som ikke har fundet deres egen historie særlig vigtig. Karakteristisk nok er det klubber af borgerlig oprindelse, som har skrevet de fleste jubilæumsbøger. Her var medlemmerne vant til at formulere sig.

Idrættens „levede“ kultur har aldrig været „fin“ eller „vigtig“ nok til at blive udgravet, måske fordi idrætsfolk aldrig har påstået at eje svaret på de eksistentielle eller samfundsmæssige problemer, eller måske fordi en stor del af idrætsbevægelsens historie samtidig er en vigtig del af den historie om jævne folks hverdagsliv, som historiebøgerne i reglen har nedgjort til fodnoter. Heller ikke forskningen i arbejderkultur og arbejderhistorie har til fulde belyst den levede kultur og småfolks totale liv, selv om kulturbegrebet blandt materialistisk funderede sociologer og humanister forlængst er udvidet til at indbefatte levevis, produktion af bevidsthed, vaner og erfaring, sprog og smag, moralske og æstetiske begreber osv. Arbejderforskningen har først og fremmest set på den officielle organisationshistorie, f.eks. Arbejderhøjskolerne, AOF, Arbejdernes Radio-Forbund, A-pressen osv. Men under nettet af officiel arbejderkultur fandtes i århundredets første halvdel et lokalt foreningsliv, hvis tilknytning til partier og fagbevægelse var mere diffus: sangkor, talekor, revyer, fester, teaterforeninger, vandrekubber og idrætsklubber. Selv om forlaget Medusa med to store antologier om arbejderkultur har påbegyndt dette arkæologiske arbejde, er de lokale „subkultu-

rer“, som idrætsbevægelsen i høj grad er en del af, aldrig for alvor blevet udgravet. Vi må stadig nøjes med de skønlitterære fortolkninger hos f.eks. Hans-Jørgen Nielsen og Dag Solstad.

Jeg har selv forsøgt at tilføje nogle bidder af den danske fodboldhistorie ved hjælp af jubilæumsskrifter, idrætsblade, folkeminder, erindringsbøger, interviews samt ikke at forglemme 12.000 støvede lokalaviser. Resultatet blev et hovedfagsspeciale i faget dansk, bearbejdet til bogen *Frispark*. Mit formål var at udforske en lokal idrætskultur gennem ca. 100 år, at konfrontere den med de tabuer, dogmer og myter, som idrætten gennem årene er belagt med, og at finde sammenhængen mellem livshistorie, lokalhistorie og totalhistorie.

Idrættens myter – og modmyter

En af idrættens myter er jo, at den er så fuld af myter. Den er upolitisk, den er klasseløs, den er uden indre modsætninger, den er sund, den er fredsbevarende osv. Myten er ifølge Roland Barthes en afpolitiseret taleform. „Myten afskaffer de menneskelige handlingers komplekse karakter, den giver dem essensernes simpelhed, den undertrykker enhver dialektik, enhver opstigning ud over det umiddelbart synlige, den organiserer en verden, der er uden selvmodsigelser, fordi den er uden dybde, en verden der er stillet til skue i evidensen, den grundlægger en lykkelig klarhed“. Myten er et metasprog, mytens funktion er at besynges, ikke at behandle, skriver Barthes et andet sted.

I stedet for „myten“ kunne Barthes med samme ret have skrevet „idrættens selvforståelse“. For intet andet område af samfundslivet fremstiller sig selv mere harmonisk, upolitisk, simpelt, udialektisk og overfladisk end netop idrætten. Selv de mest feudale og udemokratiske magtstrukturer er idrættens myter i stand til at forsones os med: „Den stærkeste har altid ret, fordi han er den stærkeste“. Denne myte har siden konkurrencesportens opkomst legitimeret, at al magt koncentrerer hos formænd, trænere og andre ypperstepræster. Den forklarer os det herskende samfundssystems modsigelser, sådan som myter har for vane at gøre.

„Man vinder ikke på demokrati, du må ha' hård disciplin inden for al sport. Det nytter ikke noget, at fem mand sidder og diskuterer, hvad man nu skal gøre. Én mand bestemmer“. (Speedwaykøreren Ole Olsen i et interview med undertegnede).

Den mytiske idrætsverden er en verden i harmoni. Derfor er klubblade og jubilæumsskrifter støvsugede for konfliktfulde passager. „Det kan ikke være opgaven ved denne lejlighed at rippe op i gamle stridsspørgsmål“, hedder

det i Middelfart Gymnastik- & Boldklubs jubilæumsskrift fra 1950. Idrætten afviser enhver skygge af intriger, konflikter, skandaler, uenighed, „politik“.

Bag facaden, eller i den dybde, som myter ifølge Roland Barthes ikke har, gemmer sig unægtelig et noget andet idrætsbillede. Søger man til bunds i livs- og lokalhistorien, ned under myterne og fortielserne, finder man en idrætsverden med politik så det batter, og med klasser så det klodser. Hvordan højregymnaster og venstregymnaster bekrigede hinanden i 1800-tallets sidste halvdel er efterhånden blevet kortlagt. Knap så kendt er det, hvordan fodboldspillet fra starten var genstand for politisk kamp, og hvordan politisk og socialt ligestillede søgte sammen i egne klubber. Jubilæumsskrifterne dokumenterer helt klart, at landets første boldklubber, KB, AGF, AB, B.93, AaB, OB, B.1901 med flere, alle er oprettet af byborgerskabet. Undtagelsen er Frem, som i 1886 blev oprettet som partiet Venstres alternativ til de københavnske højrekubber. „Fremskridtsklubben i København måtte for at unge venstremænd kunne have et sted, hvor dens politik kunne arbejde sammen med sport, danne en forening med disse formål for øje“, står der i Frems annaler.

Fra århundredskiftet kom bølgen af mere arbejderprægede klubber, B.1903, ØB, Fremad Amager, B.1909, Aalborg Chang, AIA osv. Det er nemt nok at bladere i historien og konstatere, at disse fattigklubber uden egne baner i starten blev udgrænset og chikaneret af forbundenes borgerlige top. Det interessante for idrætsforskningen må snarere være at finde svar på, hvordan de menige tænkte og drømte i socialt forskellige klubber, om klubliv og værdigrundlag var forskelligt, samt ikke mindst hvorfor konfrontationerne mellem borgerklubber og arbejderklubber med en oppumpet svineblære som våben blev så følelsesladede og tilskuer-attraktive især hos underklassen. Skabte disse lokalopgør nogle modmyter til den officielle myte om, at idræt er klasseløs? Blev lokalopgørene mytiske klassekampe på græs?

Kun livs- og lokalhistorien kender svarene på disse spørgsmål. Mine egne udgravninger peger på, at arbejderklubberne indadtil var båret af en høj grad af solidaritet, kollektivitet og klassebevidsthed, fordi deres medlemmer kendte effekten af disse dyder i den daglige arbejdskamp. Mens de borgerprægede klubber ekspanderede ved hjælp af kapital og banklån, måtte arbejderne nøjes med at investere deres arbejdskraft, og de byggede selv deres træskure, hegn og bænke. Om arbejdernes selvforsyning også medførte en større klubloyalitet end i borgerklubberne er endnu et spørgsmål for kommende idræthistorikere. Meget tyder på det. I 1930'erne holdt de fynske arbejderklubber under DAI et utal af fester, udflugter og sammenkomster med hjemmelavede klubsange og lejlighedsviser. De arrangerede stiftelsesfester, Sct. Hansbål, andespil, høstfester, revyer, påskefester, pinsefester, juletræsfester og fester helt uden anledning – med kaffebord og punchbolle.

Hvad stod der i disse sange og revytekster?

Og arbejderklubberne foretog sejlture med „Internationale“ som fælles-sang, de cyklede til stranden, tog i skoven og spadserede til kamp mod venskabsklubber på landet. I Odense var den såkaldte arbejdsportsplads et utopisk eldorado med leg, sang og idræt – æggeløb og sækkeløb – hver søndag fra morgen til aften. Som et kuriosum for revolutionsromantikere kan nævnes, at arbejderklubberne i 30'ernes Odense fejrede Sct. Hans-aften med at afbrænde dukker, der forestillede Franco, Mussolini og Tante Berlingske! Den såkaldte latterkulturs- og karnevalsteori kan nærmere forklare sådanne ritualer.

Men billedet af arbejderklubber versus borgerklubber er langt fra firkantet og entydigt. Udadtil synes deres værdigrundlag stort set at have været identisk, nemlig konkurrencesportens og klubbeogismens. Går man i dybden med flere af de klubber, som tilsluttede sig DAI, afsløres klubbernes opportunisme og dobbeltspil. DAI var et sikkerhedsnet for de fattige, som stod uden baner og turneringer. Så snart en klub ved egen hjælp blev større og rigere, fik egen bane, forlod den kammeraterne og søgte selskab hos „de fine“. B.1903 er et klassisk eksempel. Den startede som en subkultur på Fælled, blandt kolort og snotnæser, blev danmarksmester tre gange i 1920'erne, og endte som Gentofte-klub med en grosserer som formand. End ikke myten om B.1903 som arbejderklub lever længere, måske fordi 03'erne droppede de røde bluser allerede i 1910.

Lokalopgøret, en klassekamp på græs

I langt de fleste europæiske storbyer findes præcis to storklubber, som ligger i evig rivalisering. Den ene forbindes med aristokrati eller borgerskab, den anden med folket, arbejderne. Og den ene optræder som regel i kongeblåt, den anden i rødt. Lokalopgørene mellem disse to klubber har et skær af halvårlige styrkeprøver mellem to sociale klasser, og deraf følger den langt større partitagen og medleven ved disse kampe end ved andre. De er stadig til en vis grad mytologiserede klassekampe, som nogle tilmed forbinder med middelalderens folkefester, tossekåringer og tovtækninger mellem borgere og bønder. Udenlandske eksempler er Everton mod Liverpool, Real Madrid mod Atletico, Juventus mod Torino (FIAT-kapitalen mod FIAT-arbejderne), Bayern München mod 1860, Hamburger SV mod St. Pauli, Manchester City mod United, Ørgrøtte mod IFK Göteborg, Glasgow Rangers mod Celtic osv.

De danske pendanter er endnu et interessant forskningsområde. Hvad er det for bibetydninger, tilskuerne har tillagt og stadig tillægger disse kampe? Skal spørgsmålet besvares udtømmende, kan forskningen ikke henlægges til

støvede arkiver. Den må foregå på stråtribunen med ørerne slået ud. Den mest kendte danske fodboldklassekamp er OB mod B.1909, de sribede mod de røde, især fordi disse to Odense-klubber har holdt sig på nogenlunde samme præstationsniveau. I mange andre byer er arbejderklubben opløst, og flere steder er klubberne sluttet sammen i forbrødringens årtier efter 2. verdenskrig. I Århus gik dampen af lokaloppgørene, da AIA og Fuglebakken rykkede ned i rækkerne, og i Aalborg har Chang kun i få sæsoner været på omgangshøjde med AaB. Men systemet med to fodboldklubber kan udgraves i alle større byer fra Hjørring til Rønne. Gælder det også for andre idrætsgrene?

Klassekamps-myten lever, selv om klubberne længe har skaffet spillere efter pris og evner, ikke efter social status eller politisk overbevisning. Lokaloppgørene er stadig mytiske gennemlevelser af en todelt verdens- og livsopfattelse. En antagonistisk modsætning synes ophævet, ved at den ene part ydmyges og degraderes. I westers er det de røde indianere, i lokaloppgørene i Odense er det som regel de røde boldspillere, der „er på røven“. De førnævnte revolutionsromantikere vil tilmed hævde, at fodboldfolket har bevaret et levn af en *dikotom* bevidsthed, som ved fuld styrke kunne omstyrte det ganske samfund, men det er nu nok en optimistisk overvurdering. For det første er den danske underklasse ikke specielt revolutionær, og for det andet har boldklubberne ikke i dag så socialt homogene medlems- og tilhænger-skarer som tidligere.

I hvor vid udstrækning klassekamps-myten er født af historiske kendsgerninger er endnu et spørgsmål til idrættens lokalhistorikere. Hvor røde var de røde, og hvor kongetro var de kongebå? De sparsomme kilder, som kan belyse B.1909's oprindelse, mest notitser i avisårgangene kort efter klubbens stiftelse, bekræfter, at klubben var stærkt arbejderdomineret og opstod, fordi de røde hellere ville være i selskab med hinanden end med de velhavende OB'ere. B.1909 har i øvrigt altid haft adresse i byens grå East End. Ifølge litteraturkritikeren Jens Kruuses barndomserindringer og flere andre kilder var OB derimod uløseligt knyttet til etatsrådernes bydel og kulturelle liv. Men hvordan så det ud i andre byer?

Hvornår klubbernes socialt forskellige rekruttering udvandedes, kan der også kun gisnes om. Ingen har foretaget sociologiske undersøgelser af medlemsskaren i danske boldklubber, men en hel del peger på, at optøningen fulgte med højkonjunkturerne, massekulturen og efterkrigstidens socialdemokratisering. „Da AIA blev startet, skulle man vise fagforeningsbog for at blive medlem. Nu spiller akademikere, arbejdere, købmænd og håndværkere på samme hold i AIA“. Sådan skrev spilleren Poul Pedersen i sin erindringsbog fra 1962. Klubskifter blev efterhånden mere almindelige, men tog først for alvor fart, da DBU indførte professionel fodbold i 1977. Hvad dén

beslutning har betydet for klubmiljø og tilskueroplevelser savner også kvalificeret humanistisk forskning. Det vil ikke mindst blive begrædt, når fremtidens forskere ser tilbage på de første prof-år. Én tendens er dog alligevel klar: De gamle borgerklubber sidder suverænt på flæsket, de havde lettest ved at omstille sig til de nye prof-tider, og de havde lettest ved at skaffe pengene. Flere gamle arbejderklubber har måttet opgive professionelle eventyr, også fordi det stred for meget imod gamle medlemmers mere solidariske og idealistiske tankegang at indføre en så ekstrem forskelsbehandling af medlemmerne. Andre steder har unge dynamiske kræmmersjæle skræmt de gamle klassekæmpere helt ud af miljøet.

Klassekampen er slut, den er blevet en myte. Men det er stadig relevant at spørge: Hvem vandt den? Især for fremtidens idrættshistorikere.